

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YEREL ALMANCA DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL DÜZEN

VISUAL ASPECTS OF REGIONAL GERMAN COURSEBOOKS FROM PAST TO PRESENT

Ayten GENÇ*

ÖZET: Yabancı dil öğrencisinin dilini öğrendiği ülkelere, insanlarına, günlük yaşamlarına ilişkin gerçekçi imgeler oluşturabilmesi yabancı dil ders kitaplarında o dilin sosyo-kültürel, toplumsal yapısını yansıtan görsel malzemelerin kullanımına ve niteliğine de bağlıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkemiz okullarında okutulan yabancı dil ders kitapları, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ya yurtdışında basılan ders kitapları arasından seçilmiş ya da bu alanda uzman kişilerden oluşturulan komisyonlara yazdırılmıştır. Bu çalışmada, birinci yabancı dil olarak Almanca derslerinde okutulan ve komisyonların yazdığı *Almanca Ders Kitabı*, *Wir lernen Deutsch*, *Texte und Situationen*, *Lern mit uns*, *Hallo, Kinder!* adlı kitaplarda kullanılan resim, fotoğraf vb. gibi görsel malzemeler incelenecek ve geçmişten günümüze Almanca ders kitaplarında görsellik bağlamında katedilen yolun saptanmasının yanı sıra gelecek çalışmalara yönelik öneriler sunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Yerel Almanca ders kitapları, geçmişten günümüze, görsellik

ABSTRACT: It is essential that foreign language learners create realistic images of the people living in those countries with their daily lives which can be done through the coursebooks that reflect the socio-cultural and societal background. In these coursebooks, visual materials present such images.

Starting in the first years of the republic, foreign language coursebooks used in our schools have either been selected from the foreign coursebooks published in abroad or written by committees composed of scholars experts on the field. In this study, visual materials and aspects of German coursebooks *Almanca Ders Kitabı*, *Wir lernen Deutsch*, *Texte und Situationen*, *Lern mit uns*, *Hallo, Kinder!* such as drawings, photographs are exploited. It is targeted that the development achieved in time in regards to the visual aspects of German coursebooks will shed light to the field through suggestions stemming from this study.

Key Words: Regional German Coursebooks, from Past to Present, visual aspects.

1. GİRİŞ

Bilimsel, teknolojik ve toplumsal alandaki yenilikler öğretim malzemelerinin geliştirilmesinde etkili olmaktadır. Yabancı dil ders kitaplarında sadece yazılı malzemeler kullanmak yerine gerek algılamayı kolaylaştıran gerekse öğrenilen dilin sosyo-kültürel arka planını yansıtan görsel malzemelerin kullanımına giderek daha çok önem verilmektedir. Bu çalışmada, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Milli Eğitim Bakanlığının görevlendirdiği komisyonlar tarafından birinci yabancı dil olarak Almanca derslerinde kullanılmak üzere hazırlanmış 5 ders kitabı seti görsel düzen açısından incelenmiş ve kitaplarda o günün koşullarına uygun görsel malzemeler kullanılmaya çalışıldığı saptanmıştır. Amaç, geçmiş çalışmalarla ilgili bir saptamada bulunmak ve gelecekteki çalışmalar için öneriler sunmaktır.

İncelenecek kitapların sayıca çok olması nedeniyle bu çalışma, *kitabın yapısı; kapak tasarımı, metin-resim ilişkisi, dilbilgisi, sözcük öğretiminde, alıştırmalarda vs. resimlerle fotoğrafların kullanımı ve işlevselliği* gibi ölçütler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı
dogu@hacettepe.edu.tr

2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÜLKEMİZDE YAZILAN VE OKUTULAN YEREL ALMANCA DERS KİTAPLARINDA GÖRSELLİK

2. 1. Almanca Ders Kitabı*

Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığının görevlendirdiği bir komisyonun yazdığı yerel nitelikteki ilk Almanca ders kitabı seti, *Almanca Ders Kitabı* adını taşımaktadır. 1939-1940 öğretim yılından itibaren ortaokul ve liselerin Almanca derslerinde okutulmaya başlanmıştır. Altı ciltten oluşan ADK, öğrenci ve öğretmen kitaplarından oluşmaktadır. Ek malzeme olarak ADK 1 ve 2'deki bazı resimlerin büyütülerek sınıf içi konuşma etkinliğinde kullanılması önerilmektedir. Ekleriyle birlikte *ADK 1* 160, *ADK 2* 125, *ADK 3* 123, *ADK 4* 78, *ADK 5* 108 ve *ADK 6* 115 sayfadır. ADK 1, 2, 3 ve 4 kitapları, okuma parçası, dilbilgisi ve alıştırmaya; ADK 5 ve 6 kitapları, okuma parçası ve alıştırmaya düzeninde yapılandırılmıştır. *Stück 1, 2, 3* başlığı altında verilen bölümlerin hepsi bir takım değişikliklerle beraber aynı şekilde kurgulanmıştır. Kitapların ekinde seviyeye uygun okuma ya da tercüme metinleri bulunmaktadır.

14x20 cm ebadındaki ADK kitapları 3. hamur kağıda basılmıştır; kapakları kartondandır ve her birinin kapağı da aynı şekilde tasarlanmıştır. Ön kapakta yukarıdan aşağıya sırasıyla *Ortaokul Kitapları/Lise Kitapları Almanca Ders Kitabı 1, 2, 3, 4, 5 ve 6*; yazarların adları, MEB amblemi, Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul-Milli Eğitim Basımevi bilgileri bulunmaktadır. Arka kapakta yazar, eser, çevirmen adı ile Alman klasiklerinden son çıkan bazı eserler listesi ve satış fiyatları ile yerlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

“Resimlerin birçok kitapta görüldüğü gibi herhangi bir bahsi göstermek için o bahisle az çok alâkadar bütün eşyayı, manalı manasız yan yana dizmekten ziyade iyi bir ressam tarafından gayeye uygun olarak ve estetiği ihmal etmeyen bir şekilde hazırlanmasına bilhassa itina olunmuştur” (T.C. Maarif Vekâleti 1939: 6) açıklamasından da anlaşılacağı gibi bu kitabın görsel düzeninin günün koşullarına uygun ve özenle yaptırıldığı görülmektedir. Ortaokul kitaplarında siyah-beyaz resimler kullanılmıştır; lise kitaplarında ise teknik nedenlerle okuma parçalarında daha soyut konuların ele alınması gerekçe gösterilerek resim kullanılmamıştır. ADK 1’de 15, ADK 2’de 11 adet A 5 formatındaki sayfa büyüklüğünde resimlerle bir sayfayı kaplayan ve bir dilbilgisi kuralını görsel yolla aktaran dört küçük resim yer almaktadır. ADK 3’de ise 4 adet resim bulunmaktadır. Resimler, ünitelerin giriş metniyle ilişkili ve işlevsel amaçlı kullanılmıştır. Kağıt ve baskı kalitesinin düşüklüğü resim kalitesini de etkilemiş, dolayısıyla resimlerin kolaylıkla algılanmasını güçleştirmiştir.

ADK 2, 1939:14

Bu kitaplarda özgün görsel malzeme olarak *Ankara ve Atatürk*’e ait iki fotoğraf kullanılmıştır (bkz. Tablo 1). Buna karşın hedef dilin ülkebilgisini yansıtan bir tek kare fotoğraf bulunmamaktadır.

Tablo 1: ADK’da Özgün Görsel Malzemenin Dağılımı

ADK	Kitap	Özgün Görsel Malzeme
	1	Ankara: Ulus meydanını görüntüleyen fotoğraf (s. 105)
	3	Kemal Atatürk: Atatürk-İnönü fotoğrafı (s. 69)

(bkz. Gürmen, Köprülü, Kopf., Möller, Stern, Steuerwald 1939 a/b, 1957).

2. 2. Wir lernen Deutsch**

1970’den itibaren ortaokulların yabancı dil olarak Almanca derslerinde üç ciltten oluşan *Wir lernen Deutsch* seti okutulmaya başlanmıştır. Bakanlığın görevlendirdiği Almanca Komisyonuna yazdırılan bu

* Almanca Der Kitabı yerine ADK kısaltması kullanılmıştır.

** Wir lernen Deutsch yerine WLD kısaltması kullanılmıştır.

setin her biri, öğrenci kitabı, öğretmen kitabı ve ses bantlarından oluşmaktadır. Öğrencilere kitaplarını kapatırarak yeni cümle yapılarını öğreten öğretmenden, dersini verimli hale getirmek için mutlaka resimlerden yararlanması beklenmektedir. Sınıf içi etkinliklerde ders kitabından büyütülmüş resimlerin yanı sıra öğretmenin yapacağı ya da yaptıracağı resimlerin kullanılması önerilmektedir (bkz. Almanca Ders Kitapları Komisyonu 1979:40).

17x24 cm ebadındaki 3. hamur kağıda basılı WLD'nin kapakları kartondandır. 80'li yıllarda yapılan baskılarda iki yanı kırmızı dikey kuşak ve ortası beyaz ön kapağın üzerinde yukarıdan aşağıya, koyu puntuyla ve büyük harflerle yazılmış WIR LERNEN DEUTSCH, MEB amblemi; ortasında bir dünya resmi ve bu resmin etrafında dağınık olarak serpiştirilmiş *wir, Deutsch, Können, möchten, sprechen, Sie, ich, lernst, lerne, dann, lernen, weiter, auch, du* sözcüklerinin yer aldığı bir çerçeve bulunmaktadır. Kitabın 90'lı yıllarda yapılan baskılarında bu kapak değiştirilmiş; beyaz fonlu ön kapak renklendirilerek üstte turuncu renkli bir kuşak içerisinde büyük harflerle WIR LERNEN DEUTSCH, altında Almanya'dan bir şehir meydanını görüntüleyen renkli bir fotoğraf ve onun da altında MEB amblemi kullanılmıştır. Arka kapakta kitabın fiyatı ve satış yerleri belirtilmiştir. *WLD 1* 112 sayfa, 20 bölüm ve ekte sözcük listesinden; *WLD 2* 116 sayfa, 15 bölüm, ekte cümle listesi ve sözcük listesinden; *WLD 3* 116 sayfa, 15 bölüm ve ekte cümle listesi, sözcük listesi ve dilbilgisi özetinden oluşmaktadır.

Programda öğretimde kullanılacak resimli malzeme veya fotoğraflar gerçeğe ve zamana uygun

WLD 2, 1983: 17

olmalı ve sanat yönünden değer taşımalıdır (T.C. MEB 1973: 259) açıklamasıyla görsellik ve niteliği konusuna işaret edilmiştir. Söz konusu programa uygun yazılan WLD, Almanya'daki günlük yaşamı aktarmayı hedeflemektedir. Türkiye'de Almanca öğrenen ve Alman, Alman kültürü, yaşamı, Almanya ile ilgili bir imgeye sahip olmadıkları varsayılan öğrencilere yönelik yazılmıştır. Bu açıdan bakıldığında fotoğrafın doğru, yerinde kullanımının önemi ve gereği de ortaya çıkmaktadır. Ancak kitapta, gerçeği yansıtan tek bir kare fotoğraf yer almamaktadır; ağırlık bir elden çıkma, aynı tarzda çizilmiş, farklı bir çağrışıma olanak vermeyen içi boyanmış resimlerde dir.

Almanya gibi hedef dilin ülkesiyle ilgili olan görsellik de bu tip özgün olmayan resimlerle gösterilmiş olup (Örneğin, WLD 3, s. 30 *Der Schwarzwald*, s.63, Das deutsche Museum in München) işlevsel amaçlıdır ve verilen metinlerle ilişkilendirilmiştir (Örneğin, WLD 3, s. 38. *Familie Müller zieht um*). Fakat resimlerden figürlerin Türk veya Alman kimliği, yaşı, hareketleri vs. anlaşılabilir değildir. Bu nedenle öğrencide ilgi uyandırmaları, hayal gücünü harekete geçirmeleri, hatta onları yorum katabilecekleri detaylı bir konuşmaya sevketmeleri oldukça güçtür. Tapan (1992:92) "Gerilim, çelişki, ironi, kültür karşılaştırmaları gibi etmenlere yer verilmediğinden bu resimlerle yapılan çalışmalar öğrenciyi soru sormaya, düş gücünü kullanmaya yöneltmez, dilde yaratıcı olmaya zorlamaz. Dersi olumlu yönde etkilemesi, derse ilgiyi artırması beklenen görüntüler WLD ders kitaplarında bu işlevi yerine getirmez. Bu kitapların görsel düzeni 11-15 yaş grubu öğrencisi için çekici değildir" sözleriyle bu konuya işaret etmiştir.

2.3. Texte und Situationen*** I. ve II.

70'li yıllarda liselerin Almanca derslerinde okutulmaya başlanan *Texte und Situationen I. (Lise 1) ve II. (Lise 2)*, Milli Eğitim Bakanlığının görevlendirdiği *Almanca Ders Kitapları Komisyonu* tarafından hazırlanmıştır. TuS ders kitabı, alıştırmaya kitabı, öğretmen kitabı ve ses bantlarından oluşmaktadır. TuS 1

*** Texte und Situationen yerine TuS kısaltması kullanılmıştır.

15 bölüm, dilbilgisi ek bölümü, sözcük indeksi ve düzensiz fiillerin listesinden ibarettir; bazı baskılarında sayfa düzeninin ve bazı değişikliklerin yapılmasıyla birlikte kitap toplam 190 sayfa olmuştur. 104 sayfası ana bölüme, 25 sayfası dilbilgisine, 52 sayfası sözlük kısmına ayrılmıştır. TuS 2’de ise 5 bölüm, dilbilgisi ek bölümü ve sözcük indeksi bulunmaktadır. Bazı baskılar 236, bazıları ise bazı eklemelerle 244 sayfadır. 145 sayfası ana bölüme, 18 sayfası dilbilgisine, 77 sayfası sözlük bölümüne ayrılmıştır. Öğretimin her aşamasında birbiriyle ilişkilendirilen ana bölüm, dilin toplumsal ortamlarda ve somut durumlarda kullanımının öğretimine; ek bölüm, dilbilimsel yetiyi geliştirmek amacıyla hazırlanmış olup önceden verilmiş dilbilgisi kurallarının tekrarlanması ve alıştırmalar yardımıyla ölçülmesine yöneliktir.

Kapakları kartondan olan bu kitaplar, 17x24 cm. ebadındadır. Kapak düzenleri ortaokullarda okutulan WLD ile aynıdır; 70’li, 80’li ve 90’lı yıllardaki baskılarında değişimler yapılmıştır. 70’li yıllardaki baskılarında ön kapağının üzerinde yukarıdan aşağıya *Lise kitapları III, Texte und Situationen III, Almanca Ders Kitabı 4/5, Birinci Basılış, MEB amblemi* ve altında *Devlet Kitapları yazısı, Milli Eğitim Basımevi-İstanbul 1976* bilgileri bulunurken, 80’li yıllarda yapılan baskılarında ön kapak üzerindeki yazılar azaltılmış ve iki dikey kalın kırmızı çizgi arasına *Texte und Situationen III, Almanca Ders Kitabı 4/5, MEB amblemi*, ortasında bir dünya resmi bulunan ve çevresinde “*wir, Deutsch, Können, möchten, sprechen, Sie, ich, lernst, lerne, dann, lernen, weiter, auch, du*” sözcüklerinin dağınık olarak serpiştirildiği bir çerçeve yerleştirilmiştir. 90’lı yıllarda yapılan baskılarında ise kitabın ön kapağı renklendirilmiş olup, üstte eflatun renkli bir kuşak içerisine alt alta gelecek şekilde *Texte und Situationen I/2, (Lise I/2)* yazıları, kitabın beyaz fonu üzerinde Almanya’dan renkli bir fotoğraf ve altına *MEB* amblemi yerleştirilmiştir. Arka kapakta kitabın satış fiyatı ile yerleri belirtilmiştir.

Kitaplarda ağırlıklı olarak kullanılan renksiz, siyah-beyaz çizimlerle aktarılan konu arasında bağlantı kurulmaya çalışılmış; öğrencinin sözcük ve yapı öğreniminde, metin çözümlemede yararlanabileceği bir işlevsellik kazandırılmaya çalışılmıştır. Fakat bir elden çıkma, aynı tarzda çizilmiş, farklı çağrışım uyandırmayan tekdüze çizimler ve yok denecek kadar az sayıda fotoğrafla sunulan günlük yaşamda kişinin görsel açıdan doyma, kendisini verilenle özdeşleştirme gücü olmaktadır. Canlılık göstermeyen resimlerdeki figürlerin kimliği, yaşı, hareketleri vb. gibi özellikleri de anlamamaktadır.

Fakat 70’li yıllara kadar yazılan diğer Almanca kitaplarıyla kıyaslandığında bu kitaplarda görsellikten olabildiğince çok ve metinlerin, kalıplaşmış cümle yapılarının işlenmesinde, öğretilen bilgi ve becerilerinin ölçülmesi aşamasında da yararlanılmaya çalışıldığı bir gerçektir. Dilbilgisi öğretiminde de tablo, şekil ve çizimlerden yararlanılmış ve öğretmenlere dilbilgisi öğretirken çizimlerden yararlanması önerilmiştir.

Bu kitaplarda ilk kez diğerlerinden farklı olarak öğrenciyi gerçek iletişim ortamlarıyla karşılaştırmak üzere daha çok fotoğraf, ilan, reklam, haritalardan kesitler vb. gibi özgün görsel malzemeler kullanılmıştır.

Kitabın değişen baskılarında da bu malzemelere yenileri eklenmiş ya da eskileri çıkarılmıştır. Fotoğrafların siyah-beyaz görüntüsü yıllara göre değişen baskı ve kâğıt kalitesiyle farklılaşmıştır. 70’li yılların baskısında kâğıt kalitesi, fotoğrafların net olmasını sağlamıştır. Fakat 80’li ve 90’lı yıllardaki baskılarda kullanılan 3. hamur kâğıt siyah-beyaz renklerin birbirine karışmasına ve netliğin kaybolmasına neden olmuştur.

TuS 1, 1991: 42

TuS 2, 1992:31

Tablo 2: TuS 1 ve 2'de Özgün Görsel Malzemenin Dağılımı

	Ünite	Özgün Görsel Malzeme
TuS 1	1	Der Dammtorbahnhof in Hamburg/Der Hamburger Hafen'in siyah-beyaz fotoğrafları/ Hamburg ve İstanbul şehir planlarından kesitler /Hamburg'da bir panayır ilanı
	3	Almanya'da demiryolu bağlantılarını gösteren haritadan kesit ve tren tarifesi/Çeşitli formlar ve ilanlar
	4	Alman gazete başlıklarından bir kolaj/Menü kartı/ Önlü arkalı posta kartı/Alışveriş kataloğundan bir kesit/ Bir traş bıçağı reklamı
	5	Orijinal bir telgraf/Telefon rehberinden bir kesit
TuS 2	1	Lüneburger Heide/Die Oker-Talsperre/Köln Katedralinin siyah-beyaz fotoğrafları/TV programları/Karikatür
	2	Vesikalık: Friedrich Wilhelm Raiffeisen
	3	Siyah-beyaz fotoğraf: İki maden işçisi/Karikatür
	5	Almanya'da sanayi bölgesinden ve Köln Üniversitesindeki bir seminerden siyah-beyaz fotoğraflar/Hava durumunu gösteren bir haritadan kesit/Dünyada beslenme sorununu gösteren bir grafik/Bir fatura

(Bkz. Torkak, Aydoğan, Pekşirin 1991, 1992).

2. 4. 1. Lern mit uns**** 1, 2, 3

Lern mit uns Almanca ders kitabı seti, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığına bağlı olarak 1990 yılında kurulan Almanca Komisyonunun ilk çalışmasıdır. 90'lı yıllarda orta 1., 2. ve 3. sınıflarda okutulmaya başlanan ve 2000'li yıllarda halen okutulan LMU seti, öğrenci kitabı, öğrenci alıştırmaya kitabı, öğretmen el kitabı, ses kasetlerinden ve 26 bölümlük bir video kasetinden oluşmaktadır.

LMU 1 öğrenci ders kitabı, 7 bölüm ve 120 sayfa; LMU 2, 6 bölüm ve 116 sayfa; LMU 3, 6 bölüm ve 113 sayfadan oluşmaktadır. LMU 1'in ilk sayfalarında ayrıca Almanca-Türkçe olarak *Almanca konuşalım!* ile *Unsere Grammatik-Kiste* sayfaları bulunmaktadır. LMU 3'de 1.ve 5. bölümlerin sonunda *Atatürk-Seite*, 2. bölümde *Lied-Seite*, 3. bölümde *Landkarten-Seite*; ekinde *Zusatz-Texte zu Lektionen 1-6* ve devamında *Wortliste-Zusatz-Texte zu Lektionen 1-6* ile *Verbenliste* bulunmaktadır. LMU'nun *İçindekiler* sayfaları birbirinden farklı formatta düzenlenmiştir. Her birinde üniteler, *metinler*, *alıştırmalar*, *dilbilgisi*, *sözcük listesi* olarak ve aynı şekilde kurgulanmıştır. Eklerinde alfabetik sözcük listesi bulunmaktadır.

1997-98 Eğitim reformundan sonra da okutulmaya devam edilen bu ders kitaplarının görsel düzeninde yapılan değişiklik sadece kapak düzeniyle sınırlıdır. Tümüyle beyaz karton kapakların üstünde sarı renkli bir kuşağın içerisinde *Lern mit uns 1, 2, 3* ve 1997 öncesi baskılarında *Deutsch in der Orta 1, 2 ve 3*; 1997 sonrası baskılarında ise *İlköğretim 6, 7, 8 Sınıf Ders Kitabı* yazıları bulunmaktadır. Bu resmin altında MEB amblemi vardır. LMU 1, 2 ve 3'ün kapaklarının görsel düzeni aynı olup, fark sadece kapak üzerindeki resimlerden kaynaklanmaktadır. LMU 1'de bu renkli kuşağın altında bulunan renkli resim hedef kitleyi ve hedefi görsel yoldan aktarmaktadır. Ortada bulunan bir ağacın yemyeşil dalları arasında adeta meyveleri andıran yuvarlaklar içerisinde kulak, birbirlerine yönelik iki kişinin başı, kitap, kalem bulunmaktadır. Ağacın altında oturan beş öğrenciden biri kitap okumakta, kulaklık takmış bir öğrenci dinlemekte, iki öğrenci konuşmakta ve birisi de yazmaktadır. LMU 2'de tren yolculuğu yapan 6 öğrenci lokomotifin penceresinden el sallamaktadır. LMU 3'ün kapak resminde ise, dünya içerisinde açılan bir pencerenin kenarında birinin elinde zeytin dalı bulunan ikisi kız, ikisi erkek dört öğrenci görülmektedir. Her üç kitabın arka kapaklarında kitapların satış fiyatları ile yerleri belirtilmiştir. Öğrenci çalışma ve öğretmen el kitaplarının kapakları da ait oldukları ders kitaplarının siyah-beyaz kopyası şeklindedir.

**** Lern mit uns yerine LMU kısaltması kullanılmıştır.

Kitapların Hazırlanması ve İncelenmesi ile ilgili esas ve usullere (T.C. MEB 1995: 607) uygun olarak 1995 sonrası basılan kitapların ilk sayfalarında *Türk Bayrağı, İstiklal Marşı (on kıt'a), Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi, Atatürk resmi, İçindekiler* sayfası, son sayfalarında renkli bir Türkiye haritası bulunmaktadır. Her üç kitabın hemen her sayfasında konturlanmış, içi boyanmış resim, fotoğraf vb. gibi görsel öğelerden yararlanılmıştır.

LMU 3, 1993: 37

LMU 1 ve 2'de ağırlıklı olarak sonradan renklendirilmiş ya da siyahla konturlanmış resimler kullanılmıştır. Aynı görsel malzemelerin kullanıldığı LMU 3'de ise bu tip resimlerin yanı sıra fotoğraf daha çok kullanılmıştır. LMU 1'de Alman ve Türk bayrakları ile turistik amaçlı kartpostal niteliğindeki özgün görsel malzeme bulunmaktadır ve daha çok dekoratif amaçla kullanılmıştır. Metin-resim ilişkisi içinde Almanya'dan gelen bir mektup zarfı ile bir öğrenci karnesine ve Türkiye ile Avrupa haritalarına yer verilmiştir. Almanya ve Türkiye'den bazı şehir fotoğraflarının yanı sıra Türkiye'de kutlanan *23 Nisan Çocuk Bayramı*'ndan fotoğraflar bulunmaktadır. Bu fotoğraflarla ülkeye yönelik görüntü aktarılmakta ve bu görüntüden başlamak üzere karşılaştırmalı bir çalışma çabası içerisine girildiği anlaşılmaktadır; ancak hedef ülkenin günlük yaşamına ilişkin görsel malzeme bulunmamaktadır. LMU 2'de bazı Alman şehirlerinin görüntülerinin yer aldığı, ancak o ülkenin günlük yaşamıyla ilgili fotoğrafların bulunmadığı görülmektedir. Türkiye'den ise sadece Antalya'nın turistik amaçlı kartpostal niteliğindeki fotoğrafları bulunmaktadır; ayrıca kitabın genelinde çizimle sunulan figürlerden *Rattenfänger* ve *Till Eulenspiegel*'in fotoğrafları vardır. LMU 1'e oranla LMU 2'de daha çok sayıda fotoğraf bulunmaktadır. Fakat kitapların bazılarında baskı kalitesi nedeniyle renkler birbirine karışmış, üstüste gelmiş ve anlaşılabilirliği kaybolmuştur. Bu nedenle, kitaptaki fotoğrafların incelenmesi ve öğretim malzemesi olarak kullanılması güç olmaktadır. LMU 3'de daha çok Alman insanı, kültürü, yaşamı, Almanya ile ilgili bir imge yaratmada kolaylık sağlayabilen ve gerçeği yansıtan fotoğraflar kullanılmıştır. Birçok Alman ve Türk öğrencisinin, aile üyelerinin fotoğraflarından hareketle gerçeklere dayanan verimli bir çalışma ortamı yaratılmaya çalışılmıştır (bkz. Tablo 3). LMU kitaplarında programa uygun olarak Atatürk sayfaları ve fotoğraflarına yer verilmiştir.

Metin, sözcük ve dilbilgisi öğretiminde, alıştırmalar kısmında görsel destekten yararlanılmış ve metin-resim ilişkisine dikkat edilmiştir. Ayrıca LMU 1 ve 2'de tarihsel, toplumsal nitelikli bazı figürlere de yer verilmiştir. Örneğin, LMU 1'de *Till Eulenspiegel* ve *Nasreddin Hoca*, LMU 2'de ise açıklayan, anlatan ve gösteren rollerinin yanı sıra öğrencileri eğlendiren *Till Eulenspiegel, Harlekin, Nasreddin Hoca, Keloğlan, Hacivat-Karagöz* figürlerinden yararlanılmıştır. LMU 1'in ve 3'ün alıştırmaya kitaplarında ise sadece siyah-beyaz çizimler kullanılmış; fotoğrafa yer verilmemiştir. LMU 2'nin alıştırmaya kitabında ise bu tip çizimlerin dışında nerede çekildiği belli olmayan bir trenin fotoğrafı (s. 18) bulunmaktadır.

Tablo 3: Lern mit uns 1, 2 ve 3'de Özgün Görsel Malzemenin Ünitelere Göre Dağılımı

	Ünite	Özgün Görsel Malzeme
Lern mit uns 1	1	Avrupa haritası/Türk ve Alman bayrakları
	2	Türk ve Alman bayrakları/Almanya'dan gelen bir mektup zarfı/Münih, Kayseri, Berlin, Ankara, Hamburg ve Köln'den 6 kare fotoğraf
	3	Münih, İstanbul
	5	Almanya ve Türkiye haritaları/Alman ve Türk bayrakları
	6	23 Nisan Çocuk Bayramından dört kare fotoğraf
	7	Realschule Berlin'den alınan bir karne/Türk ve Alman bayrakları
	Lern mit uns 2	1
3		Mölln, Ostsee, Lübeck (Holstentor, Petriturm, Altstadt)/Lauenburg, Lübeck, Mölln ve Das Brodtener Steilufer
4		Antalya'dan üç fotoğraf/Kuzey Denizinden, Ren kıyılarından ve Alp dağlarından üç fotoğraf
5		Türk ve Alman bayrakları
6		Dört kare fotoğrafla Berlin'deki günlük yaşam/Antalya'dan 5 fotoğraf/Rattenfänger ve Till Eulenspiegel heykellerinin fotoğrafları/Berlin şehir planından bir kesit/Kuzey Almanya haritasından bir kesit
Lern mit uns 3	2	Alman ve Türk gençleri ile yetişkinlerinin fotoğrafları
	3	Bir Türk ve bir Alman gencinin fotoğrafları/Avrupa Haritası
	4	Bir Türk ve bir Alman gencinin fotoğrafları/Minimundus/Süleymaniye Cami, Pisa Kulesi, Eyfel Kulesi ve Özgürlük Heykeli'nden görüntüler/Viyana ve Klagenfurt şehirlerini gösteren Avusturya haritası ve bayrağı/Almanca konuşulan ülkeler haritası (ek malzeme)
	6	3 Türk ve 3 Alman gencinin fotoğrafları

(Genç 2003: 44)

2. 4. 2. Lern mit uns 4

Almanca Komisyonu, 1997 yılında uygulamaya konulan öğretim programına uygun olarak *Lern mit uns 4 Deutsch in Lise 1* adlı ders kitabını yazmıştır. LMU 4, bir öğrenci kitabı, öğretmen kitabı ve ses kasetlerinden oluşmaktadır. Öğrenci kitabında önsözün ardından *İçindekiler* ve *Yönlendirici Semboller* sayfaları gelmektedir. Kitabın bölümleri aynı şekilde yapılandırılan konu paketlerinden oluşturulmuştur. Her konu paketinin sonunda *Wortliste zum Themenpaket* ile açık yeşil kağıda basılmış *Projektvorschläge mit Themenwortschatz/Redemitteln* başlıklı kısımlar bulunmaktadır. Kitabın sonunda *Spielweise* başlığı altında *Puzzle*, *Ergänzung*, *Wortsalat*, *Bildergeschichte*, *Scrabbles* vb. gibi her ünite için ek çalışma yaprakları yer almaktadır. *Spielweise* kısmını takiben iki şarkının notaları ve sözleriyle verildiği *Lieder* bölümü ile öğrencilerin kendi kendilerini ölçüp değerlendirebilecekleri *Rallye* başlıklı görsel destekli bir test bulunmaktadır. Ekte, metinler, düzensiz filler listesi, sözcük indeksi ile kitabın içerisinde kullanılan resim ve resimli metinlerin kaynağını gösteren *Quellenverzeichnis* ve Almanca konuşulan ülkelerin haritası bulunmaktadır.

Birinci hamur kağıda basılan LMU 4'ün kapağı kartondandır. Beyaz fonlu ön kapağının üst kısmında açık mavi renkli bir kuşak içerisinde alt alta gelecek şekilde *LERN MIT UNS 4* ve *Deutsch in Lise 1* yazıları, altında Ankara'dan renkli bir fotoğraf ve onun da altında MEB amblemi vardır. Fotoğrafın üst kısmına üzerinde Türk Bayrağı, *Lern mit uns Deutsch in Lise 1* yazısı ile sepet kısmında biri gitar çalan, diğeri elindeki kamerayla Ankara'yı görüntüleyen iki gencin bulunduğu bir balon resmi yerleştirilmiştir. Arka kapakta kitabın satış fiyatı ile yerleri belirtilmiştir.

Kitabın ilk sayfalarında *İstiklal Marşı*, *Atatürk fotoğrafı* ve *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi*, en arka sayfada ise *Türkiye haritası*; ayrıca kitabın değişik sayfalarında *Almanca konuşulan ülkelerin haritası*, harita parçaları, Avrupa haritası ve gölge dünya haritası; *Atatürk-Seite*'de siyah-beyaz Atatürk fotoğrafları bulunmaktadır. Kültürlerarası yaklaşımla yazılan bu ders kitabında günlük yaşamdan fotoğraflar seçilmiş ve işlenen metinleri desteklemek amacıyla kullanılmıştır (bkz. Tablo 4). Kitapta renklendirilmiş resimler de bulunmaktadır. Ayrıca kolaj, karikatür, çizgi öyküler ve gazete ilanlarından yararlanılmıştır. Öğretmenlerden özellikle derse girişte fotoğraf, kolaj gibi görsel malzemeler kullanmaları, öğrencilerini bu şekilde çağırışım yaptırmaya ve konuşturmaya sevketmeleri beklenmektedir.

Tablo 4: LMU 4'de Özgün Görsel Malzemenin Dağılımı

Ünite	Özgün Görsel Malzeme
1	6 adet Almanya ve İsviçre'den günlük yaşam fotoğrafı/4 kare fotoğrafla bir Türk ailesi/ 4 kare fotoğrafla bir Alman ailesi/Almanya haritasından bir kesit/4 kare fotoğrafla insan ilişkileri/Bir Alman ailesinin fotoğrafı/9 fotoğraftan yapılmış bir aile kolajı
2	Dünyaca ünlü iki kişinin fotoğrafı/Genç bir Türk bilim kadınının 7 kare fotoğrafı /2 amblem (Tübitak ve Yeer)/Grafiklerle Almanya'da en sevilen spor etkinlikleri; bilgisayar ve günümüzde önemi/Ülkeler ve konuştukları dillerin haritası/Karikatür öykü
3	Spor konulu piktogram/Grafikle Almanya'da en sevilen spor çeşitleri/5 sembolik çizimle Olimpiyat Oyunları/Konu içine serpiştirilmiş Alman-Türk gençlerinin 7 fotoğrafı/ Bilgisayar kullanımıyla ilgili grafik/Fon resmi olarak Almanya'da bir meydan/Avrupa Diller Haritası/Edebi eser ağırlıklı bazı kitapların kapak resimlerinden oluşan bir kolaj/Karikatür öykü
4	Uelzen/Münih, Ankara şehirlerinden fotoğraflar/Çevre konulu bir kolaj/2 adet karikatür öykü/ Renklerle oluşturulmuş dünya haritası/ Greenpeace'den 4 fotoğraf ve bir amblem
5	Gazetelerden derlenmiş iş ilanları, gençlerin meslek seçimine ilişkin bir grafik/Farklı meslekleri gösteren kıyafetler içindeki gençlerin bir fotoğrafı/2 Alman 2 Türk gencinin fotoğrafları/4 Alman gencinin siyah-beyaz fotoğrafları/Almanya'da bir okul bahçesinden görüntü/Almanca-Türkçe bir sözlükten bir kesit/Karikatür öykü/Bir gencin üç farklı anının görüntüsü

(Genç 2003:48)

Dilbilgisi öğretiminde *görsel dil bilgisinden yararlanılmış; bu nedenle değişik renk, resim, çizim vs. kullanılmıştır*. Sözcük öğretiminde ve metin çalışmasında diyagram, tablo ve sembollerden yararlanılmıştır. Alıştırma, test gibi ölçme ve değerlendirme aşamalarında da görsellikten yararlanılmaya çalışılmıştır. *Tahtaya bir kavram yazılarak öğrencilerin bu kavrama tepkileri beklenir, böylelikle öğrenciler ön bilgilerini ve sözcük dağarcıklarını aktif hale getirirler. Bu noktada çağırışım ve sözcük gülü alıştırması veya konu ağacı kullanılabilir (...) metni değerlendirme safhasında tablolar veya diyagramlar da farklı araştırma sonuçlarını yansıttıkları için çok uygundur* (Barçın, Hartenburg, Kerman 1997: 6-9) açıklamalarıyla öğretmenin de görsel öğelerden yararlanması gerektiği ifade edilmiştir. Kitapta ayrıca öğrencilerle yaşıt, sevimli ve modern görüntülere sahip, espirileriyle öğrencileri Almanca öğrenmeye isteklendirme işini üstlenen *Tina* ve *Kaan* adlı figürlere yer verilmiştir.

2. 5. Hallo, Kinder!

Hallo, Kinder!, 1997-1998 öğretim yılından itibaren ilköğretim 4. ve 5. sınıf Almanca derslerinde okutulmak üzere hazırlanmış bir ders kitabı setidir. Almanca Komisyonunun yazdığı bu set, öğrenci, alıştırma kitabı ve ses kasetlerinden oluşmaktadır. Öğrenci kitabı, *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi* ile başlamakta, ardından sayıların renkli ve büyük karakterle verildiği, renklendirilmiş ve çiçeklendirilmiş

Inhaltsübersicht; Klassenzimmerdeutsch sayfaları gelmektedir. Öğrenci kitabı, A, B, C harfleriyle belirtilen diyaloglardan, *Kunerbunt, Jetzt lesen wir* ve *Wortliste zur Lektion* sayfalarını içeren altı üniteden ve ekteki alfabetik sözcük listesinden oluşmaktadır.

Ön kapak kırmızı renkli *Hallo, Kinder!* yazısı, altında renklendirilmiş bir çizim ve *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar Almanca Öğrenci Kitabı* yazısıyla şekillendirilmiştir. Renklendirilmiş çizimde, mavi konturlanmış bulutların üzerinde kırmızı renkte oyuncak formatında bir kaldıraç ve kaldıraçın içinde kızlı erkekli altı çocuk oturmaktadır. Çocuklardan ikisi el sallamaktadır; aralarında sevimli bir köpek de vardır. Bir kız çocuğu flüt çalmakta, bir erkek öğrenci duvarı boyamakta, iki öğrenci el sallamaktadırlar. Kaldıraçın üstünde kitap, gazete gibi okuma malzemesi, yanında bir ses kaseti ve ön alt kısmında tekerlek şeklinde CD bulunmaktadır. Arka kapakta kitabın satış fiyatı ve yerleri belirtilmiştir. Yönetmeliğe göre bu kitapta da Türk bayrağı altında *İstiklal Marşı*, renkli *Atatürk* fotoğrafı ve *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi* bulunmaktadır. 75 sayfalık kitap, renkli Türkiye haritası ve *Öğretmen Marşı* ile bitmektedir. 61 sayfalık *Almanca Alıştırma Kitabı* ve 43 sayfalık *Almanca Öğretmen Kitabı* ve kapakları siyah-beyaz olarak tasarlanmıştır. Görsel ve işitsel malzemenin desteğiyle öğrencinin taklitle, oyunla öğrendiklerini kullanmasının teşvik edildiği bu kitapta *Toni ve Tina* adlı figürlerden, her sayfasında renklendirilmiş çizimlerden ve konuya ilişkin fotoğraflardan yararlanılmıştır (bkz. Tablo 5).

Tablo 5: Hallo, Kinder!'de Özgün Görsel Malzemenin Dağılımı

Ünite	Özgün Görsel Malzeme
1	Bir fotoğraf karesiyle İstanbul
2	İki fotoğraf karesiyle Berlin
3	İki fotoğrafla Alman ve Türk aileleri/5 kare Atatürk fotoğrafı
4	Almanya'daki bir sınıfı gösteren iki fotoğraf
5	Beş fotoğraf karesiyle boş zamanını değerlendiren Alman çocukları/6 kare Atatürk fotoğrafı
6	Beş kare fotoğrafla Barbara adlı bir Alman kızının günlük yaşamından görüntüler

(Bkz. Kerman, Barçın, Tükenmez, Hartenburg 1998)

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

- Ders kitaplarında, özellikle bir başka kültür ya da kültürlerin devreye girdiği yabancı dil ders kitaplarında sadece yazılı değil, çekicilik, bilgilendirme, hayal gücünü etkileme ve düşündürmeye sevk etme gibi yararları kanıtlanmış görsel malzeme de kullanılmalıdır. Bu malzemeler, yazar ile görsel düzenden sorumlu uzmanların işbirliğiyle ve öğrencide yaratacağı etki, işlevsellik, bilgilendirme vb. gibi her aşama hesap edilerek geliştirilmelidir.
- Bu çalışma ile, ülkemizde yazılan Almanca ders kitaplarında görselliğin günün koşullarına uygun kullanıldığı saptanmıştır. *ADK, WLD, TuS, LMU, Hallo, Kinder!* adlı kitaplarda genelde çizimlerden yararlanıldığı görülmektedir. *ADK*'da sadece siyah-beyaz resimler kullanıldığı; *WLD* kitaplarında ise çizimlerin renklendirilmeye başlandığı ve günümüze gelene dek konturlanmış, içi boyanmış resimler kullanıldığı saptanmıştır. Genellikle işlevselliği düşünülerek yapılan bu resimlerde figürlerin kimlikleri, hareketleri belirgin değildir. Bu nedenle öğrencinin hayal gücünü harekete geçirmek ve konuşturmaya sevk etmek güç olmaktadır. Özgün görsel malzeme kullanımına ilk kez iletişimsel yaklaşım ile yazılan *TuS* ile başlanılmış; *LMU* kitaplarında devam edilmiştir. Fakat *LMU*'da daha çok dekoratif amaçla; *LMU 3* ve *4*'de daha çok Alman insanı, yaşamı, Almanya ile ilgili bir imge yaratmada kolaylık sağlayabilen, gerçeği yansıtan özgün görsel malzeme kullanılmıştır. 90'lı yıllarda yazılan ve halen kullanılan bu kitaplardaki söz konusu malzemelerin günün koşullarına uygun yenilenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda coğrafi uzaklık, öğrenme koşulları, görsel malzemenin öğrenciye etkisi, malzemelere erişim kolaylığı vb. gibi faktörlerin de

değerlendirilmesi gerekmektedir. İlköğretim öğrencilerinde renklendirilmiş çizimlerin, ortaöğretim öğrencilerinde ise dili öğretilen ülkenin, insanının, günlük yaşamının yansıtıldığı fotoğraf gibi özgün görsel malzemelerin etkili olabileceği gözönüne alınmalıdır.

- Günümüzde teknolojinin gelişimiyle birçok ülkeyi tanıma fırsatı bulan öğrencilerimize daha çekiçi ve gerçekçi görsel malzeme sunulmalı ve kendilerini uzak, yabancı hissetmeyecekleri, algılamaya güçlüğü çekmeyecekleri öğretim malzemeleri hazırlanmalı; onların çeşitli kültürden insanları ve yaşamlarını da tanıyarak kültürlerarası yeti kazanmaları sağlanmalıdır. Bu nedenle kullanılan görsel malzemenin seçiminde güncelliğe dikkat edilmelidir.
- Renk kullanımı, kitaplara canlılık kazandırmakta, öğrenciyi çekmektedir. Fakat öğrencinin dikkatinin dağılmaması için aynı sayfada birden çok rengin kullanılmaması ve renklerin öğrenci üzerindeki etkilerinin dikkate alınması gerekmektedir.
- Kitapların kâğıt ve baskı kalitesinin düşüklüğü, renklerin birbirine karışmasına neden olmakta ve kullanılan fotoğrafların öğretim malzemesi olarak kullanılmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle özellikle ders kitaplarında kâğıt ve baskı kalitesine önem verilmelidir.

İNCELENEN DERS KİTAPLARI

- Almanca Ders Kitapları Komisyonu (1976). *Texte und Situationen I. Almanca Öğretmen Kitabı 4*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Almanca Ders Kitapları Komisyonu (1979). *Lehrerhandbuch zu "Wir lernen Deutsch" 1. Buch*. Üçüncü Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Barçın, K., Hartenburg, J., Kerman, O. (1997). *Lern mit uns 4. Lehrerhandbuch*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gürmen, B., Köprülü, C., Kopf., Möller, Stern, Steuerwald (1939a). *Almanca Ders Kitabı I*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Gürmen, B., Köprülü, C., Kopf., Möller, Stern, Steuerwald (1939b). *Almanca Ders Kitabı II*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Gürmen, B., Köprülü, C., Kopf., Möller, Stern, Steuerwald (1957). *Almanca Ders Kitabı III*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Gürmen, B., Köprülü, Kopf., Möller, Stern, Steuerwald (1956). *Almanca Ders Kitabı IV*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Gürmen, B., Köprülü, Möller, Stern, Steuerwald (1954a). *Almanca Ders Kitabı V*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Gürmen, B., Köprülü, Möller, Stern, Steuerwald (1954b). *Almanca Ders Kitabı VI*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Kerman, O., Barçın, K., Selimoğlu, B (1997). *Lern mit uns 4. Deutsch in Lise 1* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kerman, O., Barçın, K., Tükenmez, N., Hartenburg, J. (1998). *Hallo, Kinder! İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar Almanca Öğrenci Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Özdamar, Ş., Kerman, O., Selimoğlu, B., Karamercan, A. (1997). *Lern mit uns 2. Deutsch in der Orta 2 Lehrbuch*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Pekşirin, H., Aydoğan, B., Torkak, M. (1983). *Wir lernen Deutsch. Orta 2*. Onikinci Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pekşirin, H., Aydoğan, B., Torkak, M. (1988). *Wir lernen Deutsch. Orta I*. Onsekizinci Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Selimoğlu, B., Ayas, S., Kerman, O. (1999). *Lern mit uns 1. İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Selimoğlu, B., Kerman, O., Karamercan, A., Barçın, K. (1993): *Lern mit uns 3. Deutsch in der Orta 3. Schülerbuch*. İstanbul: Ali Rıza Baskan Güzel Sanatlar Matbaası.
- T.C. Maarif Vekâleti (1939). *Almanca Ders Kitapları Öğretim Kılavuzu I*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Torkak, M., Aydoğan, B., Pekşirin, H. (1991). *Texte und Situationen I. Almanca Ders Kitabı 4*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Torkak, M., Aydoğan, B., Pekşirin, H. (1992). *Texte und Situationen II. Almanca Ders Kitabı 5*. İstanbul: Media Print Basım Ticaret A.Ş.

KAYNAKLAR

- Genç, A. (2003). "Lern mit uns Adlı Almanca Öğrenci Ders Kitaplarında Özgün Malzemelerle Ülke Bilgisi" *Ondokuz Mayıs Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 40-51.
- T.C. MEB (1973). *Tebliğler Dergisi*, 1747, 259-261.
- T.C. MEB (1995). *Tebliğler Dergisi*, 2434, 597-612.
- Tapan, N. (1992). Liselerde Almanca Öğretimi ve Lise Ders Kitapları, Ozil, Ş./Tapan, N. (Yay.). *Türkiye'nin Ders Kitapları. Ortaöğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: Cem Yayınevi, 79-92.